

2.7. ПОЛІТИКА АВСТРАЛІЇ ЩОДО КОРИННОГО НАСЕЛЕННЯ (КІНЕЦЬ XIX – перша половина XX ст.)

26 січня 1788 р. капітан Артур Філіп, призначений губернатором Нового Південного Вельсу, заснував поселення Сідней-Коув, на місці якого пізніше з'явилося місто Сідней. Перша група «вільних» поселенців з Англії прибула на континент 1793 р. Так почалося поступове його заселення.

Прибуття перших європейських колоністів відкрило нову сторінку в історії австралійського континенту і його корінного населення. На той час суспільство аборигенів перебувало ще на стадії первіснообщинного розвитку; корінний народ жив родовими громадами, якими керували ради дорослих чоловіків, і вели кочовий спосіб життя. Основними видами господарської діяльності були полювання, рибальство та збиральництво.

Поява європейців в Австралії виявилася згубною для аборигенів. Корінних мешканців відтіснили від джерел води й мисливських угідь. Багато з аборигенів загинули від голоду та спраги, були вбиті під час зіткнень з білими поселенцями або померли від хвороб, які завезли європейці та проти яких у тубільців не було імунітету, або алкоголю, що згубно впливав на їх організм. Аборигенів використовували як дешеву робочу силу в тваринницьких господарствах (котрі називалися станціями або ранчо) білих поселенців у внутрішніх районах країни. Культура землекористування (йдеться про ставлення до права власності) європейців і корінного населення суттєво відрізнялась. Європейські поселенці огорожували земельні ділянки, а аборигени, які доти вільно переміщалися по країні, перетворювалися на порушників кордонів чужих володінь.

Колонізація Австралії ґрунтувалася на ідеї, що європейська цивілізація і культура стоять на вищому щаблі, тому європейці можуть перетворювати світ відповідно до своїх бажань і уявлень. Вони сприймали аборигенів як частину фауни й не визнавали за рівних собі людей. На початку XIX ст. в англійських

колоніях на австралійському континенті навіть проходили серйозні юридичні дебати з приводу того, чи справді корінні жителі є «людьми» настільки, що їх убивство можна вважати кримінальним злочином» [163, с. 367].

Можна впевнено констатувати, що «біла» колонізація супроводжувалася цілеспрямованим винищенням корінних мешканців, обезземеленням і витісненням їх углиб континенту, в екологічно несприятливі райони, що, в свою чергу, суттєво збільшило їхню смертність. Так, якщо на початковому етапі колонізації місцевого населення налічувався близько 300 тис. чол., то на кінець XIX ст. – до 60 тис. чол. [164]. Нині корінний народ становить менш, ніж 2,2% населення країни (приблизно 400 тис. чол.) [165]. Швидке зменшення кількості аборигенів призвело до вкорінення у свідомості колонізаторів ідеї про те, що вони є народом, який вимирає, тож потребує захисту. Шлях до порятунку європейці бачили в повному контролі над життям корінних австралійців і у створенні перепон для відносин між білим та кольоровим населенням. Хоча політика щодо аборигенів була у віданні штатів і тільки аборигени Північної Території підпорядковувалися центральному уряду, вона ґрунтувалась на єдиних принципах, заснованих на расовій дискримінації, й включала окрему від європейців освіту та проживання, комендантські години, заборону на алкоголь, відсутність соціального страхування, нижчу заробітну плату, державну опіку над дітьми, що полягала в забиранні дітей від матерів. Законодавчо було закріплено створення спеціальних резервацій для проживання аборигенів за межами міст або у віддалених районах.

Резервації для аборигенів почали створюватися в Австралії вже у XIX ст., що обґрунтовувалось турботою про них і прагненням захистити їх від самих себе. Зокрема передбачалося, що в резерваціях вони зможуть отримати землю для господарства, що зменшить їх залежність від урядової підтримки, а також припинить сутички за територію з європейцями. Резервації проіснували аж до 1960-х рр.

Для захисту аборигенів уряди штатів створювали спеціальні посади захисників та колективні органи – Ради захисту аборигенів. Вперше посада головного захисника аборигенів з'явилася 1836 р. у Південній Австралії (ним став Меттью Мурхаус), та 1839 р. – у Вікторії (її зайняв Джордж Август Робінсон) [166]. 1860 р., за результатами проведеного двома роками раніше огляду проживання і добробуту місцевого населення у штаті Вікторія, було створено Центральну раду для нагляду за інтересами аборигенів, яка 1867 р. змінила назву на Центральну раду захисту аборигенів.

У Новому Південному Вельсі Рада захисту аборигенів почала працювати з 1883 р. Вона складалася з п'яти осіб і наглядала за розподілом соціальної допомоги аборигенам на території всієї Австралії. Спочатку до неї входили чоловіки-добровольці, які мали певний досвід роботи з місцевими мешканцями. Хоча рада не мала законних повноважень, у її арсеналі було широке коло інструментів неформального впливу на аборигенів, зокрема розподіл продуктової допомоги, дозвіл на залізничні перевезення, надання невеликих земельних ділянок. Також рада консультувала інші урядові установи з питань, що стосувалися корінного населення.

В Південній Австралії питаннями «тубільців» опікувалось Міністерство у справах колоній Британської імперії. Після створення 1886 р. Ради з захисту аборигенів у складі секретаря і п'яти членів, яких призначав губернатор, повноваження в цій царині перейшли до неї. В Західній Австралії Раду захисту аборигенів було створено 1887 р. (1897 р. її перетворили на Департамент аборигенів). 1897 р. така рада з'явилася й у Квінсленді [167].

Контроль за життям аборигенів та регулювання їхнього життя було закріплено в низці законодавчих актів, які штати почали приймати вже у другій половині XIX ст. Першим у цій царині став «Закон про захист аборигенів», який набрав чинності у штаті Вікторія 1869 р. Він надавав Центральній раді захисту аборигенів широкі повноваження з контролю над місцем проживання, роботою, шлюбами та сім'ями корінного населення. Хоча цей закон приймався одночасно

з проведенням у Британії та її австралійських колоніях демократичних реформ, які передбачали надання права голосу всім чоловікам, незважаючи на матеріальний стан і введення таких заходів, як безкоштовна державна освіта, вони не стосувались аборигенів.

1886 р. у штатах Вікторія та Західна Австралія було прийнято законодавчі акти, відомі під назвою «Закон про змішані раси». У Вікторії цей закон (його повна назва «Закон про захист корінних народів Вікторії та управління ними») дозволяв забирати аборигенів змішаного походження, відомих як «змішані раси», метиси або «напівкасти», з таборів або резервацій, де вони мешкали, для асиміляції в європейське суспільство. Такі дії розлучали сім'ї, розривали культурні зв'язки між батьками й дітьми, руйнували громади та спричиняли широкі протести аборигенів. При цьому Рада відмовлялася допомагати людям, які підпали під дію цього закону. Передбачалося, що ця політика призведе до скорочення населення в резерваціях і подальшого закриття багатьох з них. У цьому законі не було положень щодо укладання угод про надання аборигенам заробітної плати, хоча існувало положення про забезпечення робітників одягом, ковдрами та «достатнім забезпеченням» [168].

Згідно з законом, прийнятим у Західній Австралії, вказана рада отримала широкі повноваження захищати аборигенів і запобігати порушенням, а також брати участь у їхньому житті, включаючи нагляд, опіку, виховання й освіту їхніх дітей. Закон також уповноважував магістрати привчати дітей-аборигенів до роботи у віці до 21 року. Його імплементація фактично призвела до жорсткого контролю над корінним населенням. Одним із мотивів такої «турботи», якою виправдовувалися ці дії, була земля, на якій проживали аборигени і яку прагнули захопити європейці [169].

Наступні законодавчі акти, які приймали в цих та інших австралійських штатах, розвивали положення попередніх законів. Наприклад, у регламенті 1899 р., котрий прийняв губернатором штату Вікторія до чергового «Закону про аборигенів» від 1890 р., зазначено, що «губернатор може для кращого догляду,

опіки та виховання будь-яких дітей-аборигенів наказувати передавати їх під опіку Департаменту бездоглядних дітей або Департаменту реформаторських шкіл» [167]. Хоча закон 1910 р. відновив допомогу аборигенам за межами резервацій і усунув різницю між метисами («напівкастами») та «повнокровними» аборигенами, це призвело до відчуження деяких земельних ділянок, що перебували на їхній території внаслідок зменшення кількості жителів.

Закон 1915 р. скасував низку положень законів 1890 та 1910 рр. та відновив відмінність між «напівкастами» та «повнокровними» аборигенами і відповідні їм права на проживання й підтримку на станціях у резерваціях. Він деталізував положення щодо контактів, посвідчень, заробітку та їх розподілу й опіки над дітьми аборигенів [168]. 1917 р. Рада вирішила зібрати вікторіанських аборигенів у резервації на озері Тіерс.

Закон про аборигенів, який набрав чинності 1897 р. у Західній Австралії, обмежив витрати на добробут корінного населення фіксованою сумою на противагу 1% доходу, як того вимагала Конституція, що суттєво зменшило підтримку корінних мешканців, які й так змушені були виживати. 1905 р. у Західній Австралії прийняли черговий закон, який передбачав кращий захист і догляд за аборигенами регіону. На його основі політика щодо них впроваджувалася наступних 60 років. Закон створив посаду головного захисника аборигенів, який став законним опікуном кожної дитини аборигенів до 16 років, і дозволив органам влади «відправляти та затримувати» дітей-аборигенів на службі (роботі) [170].

У Новому Південному Вельсі перший закон, присвячений аборигенам, набрав чинності 1909 р. З поправками від 1915, 1918, 1936, 1940, 1943 та 1963 рр. він регулював життя корінного населення аж до середини 1960-х рр. Закон передбачав, що всі резервації й станції та всі будівлі аборигенів повинні бути передані Раді захисту аборигенів. Вона мала повноваження виселяти аборигенів з міст; призначати керівників місцевих комітетів і місцевих опікунів

резервацій; контролювати резервації; не допускати продажу спиртних напоїв аборигенам; зупиняти спілкування білих людей з аборигенами або відвідування резервацій. Він також заклав основу для політики Ради щодо виведення молоді аборигенів з резервацій і налагодження їхньої роботи на європейців. Поправки до Закону від 1915 та 1918 рр. дозволили Раді відбирати дітей у батьків для навчання, а також змушували «напівкасти» залишати резервації [170]. Дівчат відправляли до Кутамундра, де їх готували до роботи домашніх слуг, а хлопців – до Сінглтона для освоєння навичок служби в господарствах європейців. 1924 р. було створено спеціальний будинок для хлопчиків Кінчели в Кемдені [171].

З 1920-х рр. політика урядових кіл Австралії щодо корінного населення набула яскраво вираженої форми примусової асиміляції з метою зменшення кількості жителів резервацій. У 1930-х рр. низку резервацій закрили, а аборигенів перевели в інші місця, у результаті чого їх землю передали в оренду сусіднім білим фермерам, як це сталось у районах Тибооберра, Енгледул та Каровра [172].

Звичайно, аборигени намагалися відстояти свої права. Так, у 1920-х рр. їхні представники почали лобіювати скасування Ради захисту аборигенів на користь органу, який мав би всенародне членство. У 1920–1940-х рр. діяло кілька організацій, які намагалися досягти цієї мети: Австралійська асоціація прогресу аборигенів, Австралійська ліга аборигенів та Прогресивна асоціація аборигенів. Вони також боролися за громадянство аборигенів та повну рівноправність з іншими громадянами. Серед тих, хто брав участь у цих заходах у 1930-х рр., переважно вихідці з Нового Південного Вельсу та Вікторії. Зокрема це Вільям Купер (Куммерагуня), Білл Фергюсон (Дуббо), Маргарет Такер і Дуглас Ніколлс (Мельбурн), Джек та Селіна Паттен і Том Фостер (Ла Перуз), Перл Гіббс (Броварріна), Джек Кінчела (Кунабарабран) і Хелен Гросвентор (Редферн).

1937 р. уряд Співдружності провів першу національну конференцію з питань аборигенів, на якій була підтримана політика асиміляції «напівкаст». У 1940-х рр. цю діяльність продовжили в рамках «нової політики асиміляції».

Однією з найтрагічніших сторінок в історії взаємин європейців з корінними австралійцями є вилучення дітей змішаної раси аборигенів від матерів, законодавче підґрунтя для якого заклав закон 1867 р. Хоча ця політика почала формуватися ще наприкінці XIX ст., її ідеологом можна вважати Аубера Октавіуса Невілла, головного захисника аборигенів у Західній Австралії у 1915–1935 рр. і комісара в справах тубільців у 1936–1940 рр. Він мав великий вплив на розробку її теоретичних засад і впровадження не лише в цьому штаті, а й у всій країні. Його призначення на цю посаду мало наслідком ретельне виконання Закону про аборигенів 1905 р. і безпрецедентне втручання в життя корінного народу цього штату.

Невілл перебував під впливом поширеної наприкінці XIX – на початку XX ст. ідеї про ієрархію людського суспільства, вищість і нижчість різних рас та груп людей, яка виправдовувала жорстокість європейців до аборигенів. Як зазначає Х. Зогбаум, Невілл розробив два механізми контролю над аборигенним населенням. Перший з них – це вилучення дітей-метисів від матерів [173, р. 123].

На першому етапі кар'єри (1915–1920 рр.) Невілл зосередив увагу на створенні поселень під керівництвом уряду. Ідея їх появи полягала у прагненні ізолювати дітей аборигенів від батьків, виховати й навчити виконувати некваліфіковану роботу, наприклад, обслуговувати будинки європейців або працювати на фермі. Діти жили на території спеціальних інтернатів, де їм забороняли говорити рідною мовою. Вони також не мали можливості бачитися з батьками. Дітей навчали англійської мови та давали їм початкову освіту, якої вистачало для роботи на фермах або іншої фізичної праці. Водночас ці поселення відігравали роль бар'єрів, адже білі громади не хотіли, щоб аборигени таборували на околицях міст.

Інституалізацію цього шляху яскраво характеризує така цитата Невілла: «У Західній Австралії в нас є лише декілька закладів для прийняття позашлюбних дітей “напівкаст”, однак сотні людей живуть у таборах, близько до міст, у поганих умовах. Нескінченно краще взяти дитину від матері та помістити в установу, де нею будуть опікуватися, ніж дозволити виховувати її під впливом таких таборів. Ми дозволяємо матерям ходити до закладів, хоча вони відокремлені від дітей. Матері перебувають у таборі на деякій відстані, а діти живуть у гуртожитках. Батьки можуть вийти на роботу і повернутися, щоб побачити, що за їхніми дітьми добре доглядають. Ми, як правило, вважаємо, що через кілька місяців вони залюбки залишають там своїх дітей» [174, р. 37].

Вважаючи, що «повнокровних» аборигенів слід залишити в спокої і припинити спроби їх цивілізувати, адже вони з часом вимруть, він найбільше переймався долею людей змішаного походження. 1937 р. на першій проведеній на рівні Співдружності конференції установ штатів, відповідальних за політику щодо аборигенів, він сказав: «На мою думку, проблема є такою, яка врешті сама вирішиться. У Західній Австралії дуже багато повнокровних аборигенів, які живуть власним природним життям. Здебільшого вони не отримують достатню кількість їжі, і вони насправді спустошені власними племінними звичаями. Незалежно від того, що ми робимо, вони вимруть» [175, р. 16].

Невілл був переконаний, що «напівкасти» можуть стати такими самими хорошими громадянами, як і будь-які інші представники європейської раси. Тому він виступав за збільшення їх кількості, обґрунтовуючи цим активніше вилучення малих дітей у матерів. Ці погляди демонструє така цитата з його виступу на вказаній конференції: «Якщо кольорові люди цієї країни повинні бути поглинені загальною спільнотою, вони мають бути всебічно придатними та освіченими... Якщо вони можуть читати, писати та рахувати і знати, яку зарплату вони повинні отримувати, і як укласти угоду з роботодавцем, це все, що потрібно. Як тільки це буде досягнуто, у світі немає причин, чому цих кольорових людей не слід включати до громади. Однак для досягнення цієї

мети ми повинні мати відповідальність за дітей у віці шести років: марно чекати, поки їм не виповниться дванадцять чи тринадцять років... ми маємо намір створити достатньо населених пунктів для навчання та виховання цих дітей, щоб вони були поглинені у загальну спільноту» [175, р. 11].

Внаслідок цієї політики тисячі дітей аборигенів було забрано від батьків і передано на виховання в інтернати або сім'ї європейців. Після закінчення цієї політики в Австралії запровадили спеціальний термін, який характеризує дітей аборигенів, що потрапили під дію цієї «програми» – «вкрадене покоління». Наразі їх точна кількість невідома. За приблизними оцінками австралійського уряду, вона становить близько 10% населення аборигенів. Лише у Новому Північному Вельсі забрали від батьків 6200 дітей. На момент перепису 2011 р. в країні налічувалося 14700 представників «вкраденого покоління» [176].

Інший механізм контролю над аборигенами, який запропонував Невілл, полягав у «відбілюванні» корінного населення. Зокрема він припустив, що в результаті цілеспрямованої міцегенації (міжрасових шлюбів між представниками «напівкаст» і європейців) можна знищити всі ознаки фізичного типу аборигенів. Фактично це означало спробу зберегти корінних австралійців від повного вимирання шляхом кровозмішення з білим населенням. У книзі «Кольорові меншини Австралії: їх місце в суспільстві» він артикулював віру в те, що асиміляція аборигенів змішаного походження може відбуватися лише через «розведення кольору» [174, р. 27]. В даному виданні розміщено багато фотографій, які демонструють цей процес на прикладі шлюбів аборигенів і «напівкаст» з білими австралійцями.

В цьому контексті досить цинічним видається його бачення майбутнього аборигенів країни: «Чи будемо ми мати населення в один мільйон негрів у Співдружності, чи збираємось об'єднати їх у нашу білу громаду і врешті забути, що в Австралії коли-небудь були аборигени?... Я не бачу заперечень щодо остаточного поглинання в нашу власну громаду і перемоги над усією корінною австралійською расою» [174, р. 25]. Х. Зогбаум назвав її великим

біологічним експериментом, у результаті котрого влада штатів фактично вирішувала, яким аборигенам дозволено одружуватись, а яким – ні [173, р. 124]. Ця політика була особливо популярна від початку ХХ ст. до Другої світової війни.

Отже, з другої половини ХІХ ст. і до кінця 1930-х рр. уряд Австралії проводив політику насильницької асиміляції корінних мешканців, що мало наслідком знищення їх мови, традицій, звичаїв і культури. Попри різні варіації законів, усі вони слугували єдиній меті – захопити землю аборигенів, а корінну расу перетворити на слуг, які мають допомагати європейцям у господарстві, що, безперечно, є дискримінацією за расовою ознакою. Хоча вона обґрунтовувалась захистом аборигенів, це призвело до різкого зменшення їх кількості та їх десоціалізації. Деякі дослідники вважають її геноцидом щодо представників австралійської раси, який тривав до 1970-х рр. [177].

Ситуація змінилася лише в останній третині ХХ ст. 1966 р. парламент Австралії прийняв Акт про національність і громадянство, який уперше в історії країни визначив аборигенів громадянами Австралії, тобто наділив їх статусом громадянина держави. 1967 р. в країні відбувся референдум з приводу внесення до Конституції поправок щодо прав корінного населення. Відповідно до ст. 51 Конституції парламенту Австралії було надано можливість прийняти спеціальне законодавство щодо народу будь-якої раси, включаючи, відповідно, корінних мешканців. За його підсумками було внесено поправки до Конституції країни, які дозволили приймати спеціальні закони в інтересах корінного населення й вилучили положення про те, що кількість австралійських аборигенів не слід враховувати при розподілі місць у парламенті та фінансування, а також при прийнятті інших рішень. Він по праву вважається віховою подією в політичному розвитку країни, адже за прийняття цих поправок проголосувало 90,2% виборців, що є найвищим результатом за всю історію країни.

Після цих кроків в Австралії ухвалили низку законодавчих актів, які регламентувати різні сторони життя аборигенів. Закон про расову дискримінацію 1975 р. є одним з головних документів, що регулюють правовий статус корінних народів Австралії, його прийняттю передувала ратифікація в парламенті країни Міжнародної Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1966 р. Ці кроки стали в певному сенсі поворотним моментом у політиці держави щодо правового регулювання справ аборигенів континенту й поступово почалося скасування дискримінаційного законодавства.

Ще 1961 р. з'явився Австралійський інститут вивчення аборигенів, у рамках якого: 1) координуються всі етнографічні та лінгвістичні дослідження в країні; 2) розроблено детальні граматики багатьох мов аборигенів; 3) ведеться порівняльно-історичне вивчення австралійських мов.

Акт про земельні права корінних австралійців 1993 р. є найважливішим легітимним механізмом регулювання правового статусу корінних народів Австралії. Прийняттю цього закону передувала довга боротьба корінних жителів континенту за свої земельні права, починаючи з часів колонізації. На його основі в країні створили Суд із земельних прав корінних австралійців. Ґрунтове законодавство набрало чинності й на рівні штатів.

2008 р. Кевін Майкл Радд, депутат австралійського парламенту і прем'єр-міністр Австралії з 2007 по 2010 рр., на історичному засіданні парламенту в Канберрі офіційно вибачився перед австралійськими аборигенами за заподіяну їм протягом двох попередніх століть кривду. Хоча після цих кроків австралійського уряду державна політика стосовно корінних народів кардинально змінилася, трагічні сторінки минулого ще мають певний вплив на суспільство країни.